

Inhoud

Voorwoord 7

Schaapherderin in Israël 19

Het zionisme of de nieuwe onvrijheid 23

Het is te gek 31

JOOD IN ARABIË, GOJ IN ISRAËL 33

Voorwoord 1967 35

DEEL I (1967) 39

Inleiding 39

Jordanië 44

Libanon 87

Tussen Beiroet en Tël Aviv 92

Israël 94

Thuis 150

DEEL II (1969) 151

Egypte 151

Israël 180

Er is maar één oplossing 217

Joods allerlei 223

Genuanceerd denken 225

Kaartspel 230

Ons rechtsgevoel	233
Moordenaars	238
Hard tegen hart	244
Het zionisme	248
Joodse staat	253
De onontkoombare zuigkracht van het cliché	258
Voorwoord 1988	264
Kon men maar pro-Israël zijn	268
Vredensbregt	281
Verantwoording	285

De fictie waaraan je kunt sterven

Voor grote ondernemingen moet men enige wanhoop in zich hebben. Aldus Theodor Herzl in zijn pamflet *De Jodenstaat*.

Wanhoop kan leiden tot lethargie, depressie, zelfmoord, maar een enkele keer ook – het moet worden erkend – tot een grote onderneming. (Er is wat voor te zeggen om ook zelfmoord een grote onderneming te noemen, maar dat bedoelde Herzl nu net niet.)

Vaak is het juist de wanhoop die je over de streep trekt, die een eind maakt aan verzengende twijfel. Is het niet bij uitstek wanhoop die in je oor fluistert: ‘Wat maakt het uit, wat heb je te verliezen? Waarom niet?’ En de roekeloosheid die waarschijnlijk bij elke waarlijk grote onderneming hoort, en regelmatig ook bij kleine, onbeduidende ondernemingen als de straat oversteken en het hebben van seks, is ook al schatplichtig aan de wanhoop. Wie bewust het risico neemt het grootste en definitieve verlies te dragen – namelijk dat van het eigen leven – keert zich tegen de woorden van Prediker. Het is *niet* beter een levende hond te zijn dan een dode leeuw, vooral niet als de levende hond in de vrees leeft ieder moment te worden doodgeslagen, bij wijze van spel.

Renate Rubinstein schrijft in deze bundel: ‘Ik weet niet of het bestaan van Israël mensenlevens heeft gered – toen die gered moesten worden, bestond Israël nog niet. Maar ik weet ook niet wat de toekomst nog eens brengen zal.’

Daar staat het, helder en gespeend van pathos: de verklaring waarom Israël in 1948 moest worden opgericht, vierenveertig jaar na Herzls dood, maar er is meteen een klein voorbehoud aan toegevoegd. Want heeft Israël wel levens gered? En als je gaat rekenen moet je dan ook niet de levens tellen die het bestaan van Israël heeft gekost? Hoe zou die kosten-batenanalyse uitvallen? Of moet je altijd een oog op de immer ongewisse toekomst houden, indachtig de woorden van Abel Herzberg dat elke jood zonder Israël een ongedekte cheque is.

Dat roept dan weer de vraag op hoe die ongedekte cheque zich verhoudt tot het instituut dat beweert garant voor hem te staan en of hij wel op die garantie zit te wachten. Als je toegeeft, al was het maar aan jezelf, dat je zonder Israël een ongedekte cheque bent, welke status ken je jezelf daarmee toe? Een van afhankelijkheid, dat om te beginnen, maar achter die afhankelijkheid gaat een potentieel slachtofferschap schuil. Het bewustzijn dat men een grotere kans loopt dan anderen om slachtoffer te worden, zoals anderen bijvoorbeeld in de risicogroep van de hartinfarcten vallen.

Het was toch net de bedoeling van Herzl en zijn Jodenstaat om dat slachtofferschap te beëindigen? Uit zijn pamflet spreken allerlei utopische verlangens maar ook het niet zo bijzonder utopische verlangen naar normaliteit. Geen uitzonderingspositie meer. Gewoon, als het even kan, op het saaie af.

En afgezien van Herzl, welke identiteit je jezelf ook aanmeet, die van het slachtoffer moet worden vermeden. De cultus van het slachtofferschap is een extreem giftige, voor individuen, volkeren en sektes.

Dus als ik het persoonlijk mag maken en hypothetisch, wat zou ik zijn als Israël morgen ophoudt te bestaan? Geen ongedekte cheque, dat niet, wel iemand met één vluchtweg minder. Maar het probleem van deze hypothetische situatie is dat, hoewel ik het zeker niet onmogelijk acht dat Israël ophoudt te bestaan, ik van mening ben dat het verdwijnen van Israël apocalyptische

scenario's met zich mee zal brengen waarvan de consequenties verder zullen reiken dan de paar miljoen ongedekte cheques die er volgens Abel Herzberg nog in de diaspora rondlopen.

Anders gezegd, het lijkt me een weinig realistische gedachte dat de joodse staat zal verdwijnen zonder gebruik te maken van de kernwapens die hij heeft. Dat Israël zichzelf vrijwillig zal opheffen, zoals winkels doen als ze te weinig klanten trekken, acht ik uitgesloten.

De inwoners van het stadje Bruneck waren voor de Eerste Wereldoorlog ingezetenen van het Oostenrijks-Hongaarse keizerrijk, na de Eerste Wereldoorlog heette hun stadje Brunico en waren ze Italianen. Dat zal niet zonder problemen zijn verlopen en enige aanpassingen hebben gekost, maar tot de dag van vandaag hebben de Duitssprekende bewoners van dat gebied een aparte status binnen Italië, met allerlei rechten en Duitstalig onderwijs. Het terrorisme in Süd-Tirol in naam van afscheiding en onafhankelijkheid is al decennia uitgedoofd.

Maar het Midden-Oosten is geen Süd-Tirol en hoewel er rationeel gezien veel te zeggen valt voor een staat die niet meer exclusief joods zou zijn, één staat dus, met joden, mohammedanen, christenen en atheïsten, Israëli's en Palestijnen, deel ik de mening van Renate Rubinstein, die op het eind van haar leven de uitspraak van de toenmalige Israëli'se premier Begin onderschrijft, dat Israëliërs – lees: joden – niet afhankelijk van anderen moeten zijn als het gaat om hun bescherming.

Maar als zij dat meent, en dat deed ze, zou dat betekenen dat ze ergens in haar achterhoofd, misschien onbewust, vreesde dat de Nederlandse staat als het puntje bij paaltje komt haar niet zou beschermen.

Dit brengt mij op de volgende definitie van de niet-religieuze jood: de niet-religieuze jood is een darwinist, die meent dat alleen zijn eigen kracht, of die van zijn soortgenoten, hem zal doen overleven.

En als ik nog een stapje verder mag gaan, de niet-religieuze jood

ziet zwakte eigenlijk als een vorm van slechtheid, want verdient het zwakke wel te overleven, tast het laten overleven van de zwakkeren uiteindelijk niet ook de sterke en gezonde wortels aan?

Renate Rubinstein zal, vermoed ik, deze definitie met kracht hebben bestreden en ook mij zit ze, dit ter geruststelling, niet helemaal lekker. Het probleem is dat wie de moeite neemt de stukken in deze bundel even goed te lezen geen andere conclusie kan trekken dan dat het er wel staat. Ja, ik weet het, het staat er eleganter, het staat er gecamoufleerder, het staat er met oog, veel oog zelfs voor het leed van anderen, lees: de Palestijnen. Maar dat neemt niet weg dat het er uiteindelijk wel staat, tegen haar eigen zin misschien wel. Schrijven is een proces dat gedeeltelijk ook onbewust verloopt.

Een paar jaar geleden woekerde op de opiniepagina van *The Herald Tribune* een discussie over de vraag of het zionisme nog wel goed was, let wel: niet voor de Palestijnen, de Egyptenaren of de Grieken, maar voor de joden. De discussie werd dan ook, als ik me niet vergis, exclusief door joden gevoerd.

Dat was niet lang na het rampjaar 2002 toen berichten over een door Israëlische soldaten aangericht bloedbad in Jenin over de wereld gingen – het bloedbad viel in vergelijking met andere bloedbaden mee – en de Portugese schrijver Saramago berichtte dat hij Auschwitz in Israël had aangetroffen.

Wie dit boek leest zal zien dat de opvatting dat de joden de nazi's van het Midden-Oosten zijn al in 1967 een verouderd stijlfiguur was. Maar in 2002 was de opvatting dat de joden nazi's waren geworden een veelgehoorde (het verschil tussen joden en Israëli's wordt soms ook in de betere dagbladen niet altijd opgemerkt, en wie weet misschien wel terecht) en hij werd met smaak gebracht alsof het om een nieuwe ontdekking ging. De ironie van de geschiedenis had weer eens toegeslagen.

Geen wonder dat menig deelnemer aan de discussie in *The Herald Tribune* in voorzichtige of minder voorzichtige bewoor-

dingen stelde dat het zionisme, ja de staat Israël zelf voor joden in de diaspora een blok aan hun been was geworden. Een bron van schaamte, een prachtig excuus voor antisemieten, een onuitputtelijk bewijs dat er zoiets bestaat als het wereldjodendom dat bezig was in onze achtertuinen rond te snuffelen, met kernwapens en al.

En daar sta je als jood, op wat voor manier dat laatste ook is vastgesteld, en er zit weinig anders op dan je beleefd te distantiëren. Wat ze daar doen is ook vreselijk. Nooit zou ik daar willen wonen, nog liever ga ik naar Iran. Een Palestijn in huis halen is misschien een idee. Kortom, een ander joods geluid laten horen.

Nu heb ik over dat andere joodse geluid ooit geschreven dat ik misschien wel een ander Duits geluid moest laten horen, gezien het feit dat allebei mijn ouders in Duitsland geboren zijn en de umlaut op de u in mijn achternaam in mijn paspoort nog altijd niet verdwenen is. Een beetje flauw misschien, want slechts een enkeling zal mij aanzien voor Duitser terwijl velen in mij de jood zien, hoe verhuld dan ook, en dat laatste is, geef ik grif toe, ook aan mijzelf te wijten. Ik had mij beter en grondiger kunnen assimileren, bepaalde onderwerpen in columns en boeken kunnen mijden en mijn voornaam veranderen in 'Arno'.

Renate Rubinstein noteert dat ze graag een essay had willen schrijven waarin ze uitlegt dat de jood niet bestaat. Voor dat essay had ik veel sympathie gehad, maar de paradox blijft staan, als het een paradox is, dat uit alles blijkt dat Rubinstein zelf precies dat is wat nou net niet bestaat. Misschien niet helemaal vrijwillig, maar ook niet volledig onvrijwillig. Als elke jood die zich niet aan de religieuze wetten van het jodendom houdt een fictieve jood is, dan moet men concluderen dat Rubinstein zich van die fictie niet heeft kunnen losmaken, sterker nog, ze heeft zich erin vastgebeten en naarmate ze ouder werd zelfs met een verbeterheid waar je gezien haar eerdere uitlatingen een beetje van schrikt. Zie haar met instemming aangehaalde uitspraak van Menachem Begin.

Zo lastig is het kennelijk om ervan af te komen. Niet echt be-moedigend.

Kon Rubinstein in haar stuk 'Het zionisme of de nieuwe on-vrijheid' uit 1955 schrijven dat zij in een omgeving leeft waarin men zich in dezelfde of zelfs mindere mate jood voelt dan intel-lectueel, voetballer of maagpatiënt, in latere stukken, bijvoor-beeld in haar polemieken met ene Jedidah Keizer, auteur van het essay De noodzaak van het antizionisme, is van een dergelijk, mijns inziens toe te juichen voorbehoud weinig te merken.

Ja natuurlijk, je bent jood zoals anderen maagpatiënt. In gods-naam, praat er niet de hele tijd over, andere mensen hebben echt wat anders aan hun hoofd dan jouw maag en jouw stoelgang en jouw dieet en jouw tabletten.

Maar, ach, hoe naar, het werkt niet. Daarvoor is alleen al dit boek een bewijs.

Misschien was Rubinstein maagpatiënt en wie weet heeft ze ook elke zondag fanatiek gevoetbald met andere intellectuelen, maar daarvan had ze dan toch stukken minder last dan van het joodse smetje op haar identiteit. En als 'last' wat te negatief klinkt, dan durf ik te stellen, zonder alles van haar gelezen te hebben, dat ze haar maag en voorliefde voor het voetballen gewoon minder interessant vond. Maag en voetbal zaten haar minder dwars.

In latere stukken wordt de definitie van de jood dan ook uit de sfeer van de maagklachten gehaald. Jood, zegt Rubinstein, ben je als je zelf denkt jood te zijn of als je omgeving denkt dat je dat bent.

Een definitie waar zelfs de meest liberale rabbijn moeite mee zal hebben, om van de orthodoxe rabbijnen maar te zwijgen.

De jood heeft met zijn religie dus weinig meer uitstaan, het jood-zijn blijft fictie, een dan wel door je zelf of door je omgeving bedachte fictie.

Maar een kenmerk van fictie – en dat is ook het mooie eraan – is dat je het zonder al te veel moeite en pijn naast je neer kunt leg-gen. Je mag gehuild hebben in de bioscoop, je mag nog een paar

uur aangeslagen zijn, maar het besef dat wat je gezien hebt ‘maar een film was’, hoe goed gemaakt dan ook, is een aangename opluchting voor alle betrokkenen.

Elke schrijver hoopt dat zijn boek het leven van de lezer zal veranderen, maar enig realisme dwingt hem te erkennen dat het met die verandering reuze meevalt en dat de baby die de lezer krijgt, of juist niet, dat leven werkelijk zal veranderen op een manier waar zijn roman niet aan kan tippen.

En wil een boek werkelijk invloed uitoefenen op het leven van de lezer, bijvoorbeeld de bijbel, dan moet het uit de wereld van de fictie worden gesleept en een andere status krijgen, een heilige.

Maar de fictie die jood heet blijkt je ondanks het fictieve karakter ervan niet zo makkelijk naast je neer te kunnen leggen. We hebben het hier dan ook over een levensgevaarlijke fictie. De fictie waaraan je kunt sterven, dat is die jood.

Sartre en Rubinstein mogen hebben uitgelegd hoe fictief de niet-religieuze jood is, geholpen heeft het niets.

Assimilatie helpt namelijk niet. Daarover ging nu net dat zionisme, een paar decennia voor de nazi's aan de macht zouden komen. Dat de assimilatie een doodlopende weg is had Herzl vastgesteld, want hoe bewijst men dat men geen jood is?

Door een andere jood dood te slaan misschien.

Het is een mogelijkheid. De bewering van de Weense filosoof Otto Weininger dat de grootste antisemieten joden zijn moet niet voor de volle honderd procent serieus worden genomen, maar feit blijft dat wie wil assimileren in een antisemitische omgeving er goed aan doet zelf antisemiet te worden.

Een beetje assimileren is nooit assimileren. Assimileren moet je volledig doen.

De keerzijde van deze redenering komt op rekening van die rabbijnen die beweerden dat de holocaust door God gezonden was om het joodse volk te behoeden voor assimilatie en dus voor zijn uiteindelijke terminatie.

Wie God heeft leren kennen uit het Oude (en Nieuwe)

Testament zal niet verbaasd staan dat Hij in de holocaust een opvoedkundige maatregel ziet.

Grote ondernemingen beginnen met wanhoop, maar eindigen er soms ook mee. De liefde bijvoorbeeld. Rubinstein zal het laatste volmondig erkennen.

Voor Israël geldt iets soortgelijks.

Lezing van dit boek kan tot enige wanhoop leiden, maar zoals we hebben kunnen zien hoeft dat geen onoverkomelijk bezwaar te zijn.

Twee dingen vallen op. 1. Hoe weinig er veranderd is in het Midden-Oosten. 2. En dat wat er veranderd is niet altijd een verandering ten goede is.

Ja, het vrolijke padvinderschap in Israël is definitief verdwenen.

Er zijn daar generaties opgegroeid die net zo'n hekel aan nationalisme hebben als een gezonde jongeman uit Gouda. En met de Russische emigratie zijn hele volkstammen het land binnengekomen die niet joods zijn, zich niet joods voelen, maar wel weg wilden uit Kazachstan, en intussen behoorlijk goed Hebreeuws spreken.

En waar het zionisme echt nog leeft, bijvoorbeeld onder de tweede generatie kolonisten, de zogenaamde Jeugd van de Heuvels, is het ontaard in een curieus maar daarom niet minder explosief mysticisme. Met Herzls pamflet heeft het allemaal niets meer te maken.

Wanhoop kan ontaarden in passiviteit, de depressieve vlucht bij voorkeur in de slaap, maar nog veel passiever is het geluk. De tevredenheid en het welbehagen moeten wel conservatief van aard zijn. Het geluk wil zichzelf eindeloos herhalen, intensiveren en nog een keer herhalen.

De toestand die als ondraaglijk wordt ervaren zal uiteindelijk leiden tot een actie, zij het dat het niet altijd die actie is waarop